

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36

Şubat 2015 February 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BİR ŞEHİR MERSİYESİ ÖRNEĞİ: EBU'L-BEKÂ ER-RUNDÎ'NİN ENDÜLÜS MERSİYESİ
A CITY ELEGY EXAMPLE: ABU'L-BEQA SALEEH B. SHERIF AR-RUNDI'S ELEGY FOR
ANDALUSIA

Abdulhadi TİMURTAŞ*

Öz

Hemen hemen her millette, savaşlar neticesinde yıkılan veya düşmanın eline geçmesiyle yitirilen şehirlere mersiyeler yazılmış ve onlar için ağlanmıştır. Medeniyetin bir tezahürü olan şehirlere ağıt yakma, eski Arap edebiyatında nadir olarak görülmüştür. Şehir mersiyeleri İslamiyet'in yayılmasıyla yeni kurulan veya fethedilen şehirlerin, zaman zaman uğradıkları felaket ve yıkımlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunun Doğu'daki ilk örnekleri Bağdat ve Basra şehirlerine dairdir. Şehirlere ağıt yakma, Haçlı savaşlarıyla hız kazanmıştır. Ancak şehir mersiyeleri daha çok İslam coğrafyasının batısı sayılan Endülüs'te gelişip yayılmıştır.

Bu çalışmada, yıkılan veya yitirilen Endülüs şehirleri için söylenen mersiyelerden Ebu'l-Bekâ Salih b. Şerif er-Rundî'nin *Endülüs Mersiyesi* veya *er-Rundî'nin Nâniyesi* olarak bilinen mersiyeye ele alınmıştır. Aynı zamanda Ebu'l-Bekâ'nın kısa biyografisi verildikten sonra Arap edebiyatında şehir mersiyelerine dair bilgi verilmiştir. Ayrıca er-Rundî'nin mersiyesinin kaynakları, miktarı, özgünlüğü tartışılarak mersiyenin tam metninin Türkçeye çevirisi verilmiştir. Akabinde kasidenin kurgusu, üslubu, edebi özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebu'l-Bekâ' er-Rundî, Mersiyeye, Şehir Mersiyesi, Edebi Sanatlar.

Abstract

Almost every nation elegized and wailed for the cities which were lost, or destroyed and captured by their enemies. In ancient Arabic literature elegizing for cities, which are manifestation of civilization, was rare. Elegies for cities emerged as a result of demolishment and disasters the conquered or newly established cities met with spread of Islam. The first examples of these elegies in the East are the ones which are regarding Baghdad and Basra. Elegizing for cities increased with the Crusades. However, elegies for cities developed and spread from Andalusia where is regarded as the West of Islamic Geography.

In this study, we discussed Abu'l-Beqa Saleeh b. Sherif ar-Rundî's *Elegy for Andalusia* or also known as *Rundî's Elegy* which is one of the elegies recited for cities of Andalusia which were demolished or lost. After Abu'l Beqa's brief biography is given, information about elegy for city in Arabic Literature is also given. Sources, quantity and originality of Ar-Rundî's elegy is discussed and the translation of the full into Turkish is also given. Subsequently, we tried to determine the setup, style and the literary features of the elegy.

Keywords: Abu'l Beqa' ar-Rundî, Elegy, Elegy for City, Literary Arts.

GİRİŞ

Arap edebiyatı tarihçileri, edebiyatı devirlere ayırırken veya belli bir tasnife tabi tutarken gerek siyasi ve coğrafik konumundan gerek kendisine özgü edebi özelliklerinden dolayı olsun Endülüs edebiyatını müstakil olarak ele alırlar. Her ne kadar birçok hususta Şark denilen Mısır, Irak ve Şam edebiyatını örnek almış ise de Endülüs edebiyatını müstakil olarak ele alınmasını gerektiren muvessaş ve zecel gibi birçok özellikleri vardır.

*Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Yaklaşık olarak sekiz asır süren Müslüman Arap hâkimiyeti devrinde Endülüs'te, sosyal bilimlerden fen bilimleri, tıp ve eğitim bilimlerine kadar her alanda müstakil ekoller oluştu. Endülüs'ün temsil ettiği İslam medeniyetine dair farklı alanlardaki başarıları kadar, uğradığı musibet ve felaketleri de başta İslam dünyası olmak üzere tüm dünyada yankı bulmuştur. Bu yüzden Arap edebiyatında Endülüs'ün yeri büyük olmuştur. Türk edebiyatında da önemli bir yer tutan Endülüs edebiyatı Arap olmayan diğer Müslüman milletlerde de fazlasıyla önemsenmiştir (bkz. Ayvazoğlu, 1996: 79-85).

Konuları itibariyle Endülüs şiiri Doğu şiirinden çok farklı değildir. Endülüslü şairler, medih, gazel, mersiye, mizah, züht vb. türler ile felsefe, siyaset, toplum ve tarih vakaları konularını şiirlerinde işlediler. Saray, heykel, bina, ve çekici doğa manzaralarını tasvir etmede bir hayli ilerlediler. Ancak bölgenin özel şartlarının ve yaşanan trajedilerin neticesinde Endülüs şiiri özellikle bazı konu ve türlerde öne çıktı. Bunların başında hiç şüphesiz şehir mersiyesi gelir. Önceden mersiyelerde kendisine ağlanan ve hayıflanan, yitirilen bir baba, anne, âlim, devlet adamı veya kardeş ve sevgili iken, Endülüs'te tahrip edilip yitirilen şehirler ve devletler oldu. Devlet ve şehirlerin peş peşe bir daha geri alınamayacak üzere düşmanın eline geçmesi, şair olan ve olmayan herkesi ağlattı. Endülüs'ün eşsiz doğasının etkisiyle eli kalem tutan birçok kişi şair olmasa da şiir yazabiliyordu.¹ İşte bu yüzden Endülüs'te mersiye şiiri hem kemiyeti hem de keyfiyeti itibariyle çoğaldı ve gelişti (Endülüs edebiyatında mersiye için bkz. Toprak, 1990; el-Keffâvîn, 1984; Şurayyit, 2006.)

Şehir Mersiyeleri Edebiyatı

Cahiliye dönemindeki şairlerin, sevgililerinin veya göçebe kabilelerinin göç sonucu geride bıraktığı kalıntıların başında durup ağıt yaktıkları veya hatıralarını anımsadıkları bilinen bir husustur (Örnek için bkz. Nâsîf, ts: 9-15). Bunun dışında medeniyetin ve yerleşik hayatın bir tezahürü olan şehirlere ağıt yakıldığı Yemen'den bir iki örnek hariç (el-Keffâvîn, 1984: 41-50.) pek bilinmemektedir. Gurbette iken vatanlarına yönelik duydukları özlem ve hasreti dile getiren şairler olmuştur (İbn Reşîk, 1981: I, 188). Ancak bir şiir konusu olarak şehirlere ağıt daha sonraları, tam olarak Abbasi döneminde ortaya çıkmıştır. Müslüman Arapların gerçekleştirdikleri fetihlerin akabinde yönettikleri şehirler gibi, yeni kurdukları şehirler de vardır. Bu şehirlerin bir kısmının iç veya dış savaşlar neticesinde yıkıma maruz kaldığı dönemler olmuştur. Bunun üzerine şairler duygulanmış ve şehirlere ağlamışlardır. Böylece yıkılan şehirlere ağlamak bir mersiye türü olarak Arap edebiyatında yer almıştır. Bu hususta bize ulaşan ilk şehir mersiyesi Abbasi döneminde 197/812 yılında iki kardeş olan el-Emîn ve el-Me'mûn arasında cereyan eden savaşlar neticesinde harabeye dönen Bağdat için 'Amr b. 'Abdulmelik el-Verrâk (ö.200/815) tarafından nazmedilen mersiyedir (el-Mes'ûdî, 2005: III, 332). Aynı zamanda İshâk bin Hassân el-Huraymî (ö.212/827) (İbn Kuteybe, 1958: II, 855; el-Câhız, 1965: I, 224-225). ve başkaları da Bağdat'a ağlayarak mersiyeler yazmışlardır (el-Mes'ûdî, 2005: III, 332-337).

el-Mes'ûdî, 'Alî b. Ebî Tâlib olarak bilinen amâ/kör bir şairin Bağdat için çok yürekte ağlayıp etkileyici mersiyeler yazdığını belirtir ve bunun için birkaç örnek verir (el-Mes'ûdî, 2005: III, 327, 330, 332, 334-336).

255/868 yılında Zencî isyanı sırasında Basra'nın tamamen yıkılıp harabeye dönmesiyle şairler duygulanıp ağıt yaktılar. Bunların başında İbnu'r-Rûmî (ö.384/994) gelir (İbnu'r-Rûmî, 2002: III, 338-342). Ardından Haçlı savaşları neticesinde Şam bölgesinde tahrip edilen şehirlere yönelik mersiyeler söylenmiştir. Bu şehirlerin başında 492/1098 yılında Haçlıların eline düşen Kudüs gelmektedir (Dayf, 1987: 48).

¹Endülüs'ün sahip olduğu doğa güzelliğinin, orada şiirin parlamasında büyük etkisi olmuştur. Arap şairler, kendi ülkelerinde göremedikleri değişken havayı, göz kamaştıran manzaraları, durmak bilmeyen yağmuru, güzel ormanları, verimli ovaları, rengarenk bahçeleri, dolup taşan nehirleri ve her çeşit bitkiyle örtülü dağları Endülüs'te buldular. Bütün bu farklılıklar, şairlerin hayal, zihin, ufuk ve düşüncelerinde bir devrim yaptı. Öyle oldu ki artık mevcut şiir vezinleri onlar için yetersiz geldi ve onları muvâşşah ve zecel gibi yeni vezinler icat etmeye sevk etti (Fevvâz, 2012: 231-260).

Yıkılan ve harabeye dönen şehirlere ağlamak ve bu alanda mersiyeler yazmak her ne kadar Doğu'da başlamış ise de daha çok Bilâdu'l-Mağrib olarak isimlendirilen Kuzey Afrika ve Endülüs'te gelişmiştir ('Atfık, ts.: 320; Mekki, 1987: 229). Bu tür mersiyelerin Endülüs ve Kuzey Afrika'da gelişip yayılmasının temel sebebi şehirlerin bu bölgede ardı ardına düşmesi ve işgalciler tarafından yıkılıp harabeye çevrilmesidir (Boflâka, 2001: 136). Dolayısıyla Doğu'da, şehirlerin uğradıkları saldırı ve yağmalamalar sonucu meydana gelen mal ve can kaybına ağlama söz konusuyken, Endülüs'te daha ziyade düşmanın eline geçen ve geri alınması mümkün olmayan şehirlere ağlama vardır (Toprak, 1990: 174).

Endülüs'te söylenen ilk şehir mersiyesini tespit etmek bir hayli zordur; fakat günümüze ulaşan mersiyelerden ve tarihî verilerden elde ettiğimiz bilgilere göre ilk mersiyelerden birkaç tanesine işaret etmek mümkündür:

Buna göre, 456/1063 senesinde düşmanın eline düşen Barbastrum şehri için İbnu'l-'Assâl (ö.487/1094) ağlamış ve yazdığı mersiyede bunu günahların alenen işlenip yayılmasına bağlamıştır (el-Himyari, 1984: 41). Aynı şekilde Ebû Hafs el-Hevzenî (ö.460/1067) de Barbastrum için bir mersiyeye yazmış ve tekrar geri alınması için dönemin krallarına seslenmiştir (İbn Bessâm, 1997: I/II, 85-88). 478/1085 senesinde Tuleytula şehri İspanyolların eline düştüğünde birçok şair durumun vahametini fark etmiş ve Tuleytula'ya ağlamıştır. Bunların başında el-Vakşî mahlasıyla bilinen Ebu'l-Velid Hişâm b. Ahmed el-Kenânî (ö.389/998) gelir. Yazdığı mersiyede Tuleytula'nın tahrip edilmeden önceki halini işgalden sonraki haliyle karşılaştırmış ve mücahitleri direnmeye davet etmiştir (el-Makkari, 1968: IV, 483-484). 487/1094 senesinde Belensiye şehri de düşmanın eline geçip virane olunca yine şairler sahneye çıkmış ona ağlamış ve geri alınması için haykırmışlardır. Bu haykırışlar neticesinde harekete geçen mücahitler şehri geri alınca da bu sefer zaferi tebrik etmek için meydanlara inilmiş ve şair İbn Hafâca bu sevinci şiirlerine aktarmıştır (İbn Hafâca, 1960: 208-209).

Bu şekilde düşmanın eline düşen her şehir için şairler ağlamışlar ve mersiyeler yazmışlardır. el-A'ma et-Tutaylî 503/1109'te düşen Tutayla şehrine (et-Tutaylî, ts.: 201-204), Ebu'l-Hasan b. Adhâ (ö.540/1145) 512/1118'de düşen Sarakusta şehrine (İbn Hâkân, ts.: 251), İbnu'l-Ebbâr 635/1237'de kuşatılan Belensiye'ye (İbnu'l-Ebbâr, 1985: 395-399) ağıtlar yakmışlardır.

Bütün bu acılardan sonra Ebu'l-Bekâ er-Rundî yıkılan, harabeye dönüşen ve düşman eline geçen Endülüs'ün tüm kale şehirleri için meşhur mersiyesiyle ağlamıştır. Aslında Ebu'l-Bekâ er-Rundî için, içinde alevlenen duygu ve tutuşan acıların yanı sıra mersiyesini yazmasına yönelik önemli bir tecrübe ve geçmişten kalan önemli bir miras vardır. Zira er-Rundî'nin bunları görmemiş veya duymamış olması düşünülemez. Bunun için er-Rundî'nin mersiyesi eşsiz olarak görülmüş ve tüm Müslümanların duygularına tercüman olmuştur.

er-Rundî'yi bu kasideyi yazmaya sevk eden sebebin, İbnu'l-Ahmar'ın yaptığı bir antlaşma sonucu Endülüs'ün doğusunda yer alan surlarla korunaklı 105 şehri Alfonso'ya vermesi olarak belirtilir (İbn Ebî Zer'; 1972: 112).

er-Rundî'den sonra günümüze kadar şehir mersiyesi edebiyatı, farklı zaman ve mekanlarda ve farklı dillerde devam etmiştir. Bunun yaygın son örnekleri Amerika'da ikiz kulelerine yönelik saldırıların yapıldığı ve *Kara Salı* olarak bilinen 11 Eylül hadisesinde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu olaya yönelik 47800 civarında mersiyeye yazılmıştır.² Çağam Leyla da bu mersiyelerden birkaç tanesini Ebu'l-Bekâ'nın Endülüs mersiyesiyle karşılaştırarak önemli bir araştırma yapmıştır (Leylâ, 2009: 60-88).

Ebu'l-Bekâ er-Rundî

Sâlih b. Yezîd b. Sâlih b. Şerîf, er-Rundî nisbesiyle, Ebu'l-Bekâ (el-Makkari, 1968, II, 246; el-Makkari, 1980, I, 47) ve Ebu't-Tayyib (el-Ensâri, 1984: IV, 137) künyeleriyle şöhret buldu. 601/1204 yılında doğdu ve 688/1284 yılında vefat etti. İşbilye yakınlarında bulunan bir şehir olan er-Rund'e nisbesinin onun bu şehirde doğduğunu veya en azından atalarının bu şehirde yaşadıklarını bildirmektedir (Lisânuddîn el-Hatîb, 1975; III, 360-363; Rahhâl, 1966: 10). Buna göre, kendisinden Endülüs'ün son ediplerinden biri olarak bahsedilen er-Rundî (Lisânuddîn el-Hatîb, 1975: III, 360) hicri yedinci asırda yaşamıştır.

² Bu mersiyelerin çoğu, www.poetry.com sayfasında yayımlanmıştır.

Ebu'l-Bekâ'nın Gırnata'ya sık sık gittiği ve yöneticileriyle irtibata geçip onları şiirleriyle methettiği belirtilir (Lisânuddîn el-Hatîb, 1975: III, 361). Esas ikamet yeri Runde şehri olsa da Endülüs şehirlerinin büyük bir kısmını ziyaret ettiği ve bu ziyaretlerinin kimi zaman aylar sürdüğü ifade edilir. Buna binaen, Ebu'l-Bekâ'nın ağıt yakacağı şehirleri önceden gördüğü ve onları şiirleriyle vafettiği söylenebilir (Behnâm ve 'Adnan, 2004: 21; Rahhâl, 1966: 82).

Sosyal ilişkileri gayet geniş olduğu anlaşılan er-Rundî'nin çevresinde emirler, vezirler, fakih, edip ve şairlerin olduğu yazdığı şiirlerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır (Kârre, 2011; ed-Dâye, 1986).

Ebu'l-Bekâ şiir ve nesir yazarı iyi bir edebiyatçı olmasının yanı sıra kaynakların belirttiği üzere matematik ve ferâiz/miras ilminde yetkin, fıkıh ve hadis ilimlerinde de derin bilgiye sahip biridir (Lisânuddîn el-Hatîb, 1975: III, 360-361).

Ebu'l-Bekâ çoğu, vasıf olmak üzere yazdığı şiirlerin farklı türleri ve konuları arasında mersiye önemli bir yer alır. Sekiz yaşında iken ölen oğluna yazdığı bir mersiyesi bulunmaktadır. Kaybettiği annesinin ardından babasını da kaybetmesi onu fazlasıyla hüznlendirmiş ve bunun üzerine bir mersiye daha yazmıştır (Rahhâl, 1966: 57).

Şiirin yanı sıra farklı konularda eser de yazmış olan Ebu'l-Bekâ'nın eserlerinin büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Ancak bunlar, biyografisini yazarlar tarafından not edilmiştir. Cibril Hadisi üzerine bir kitap ve ferâiz ilmine dair de bir kitabından bahsedilmiştir. Ayrıca *Ravdu'l-uns ve nuzhetu'n-nefs* adında İslam tarihine dair bir eseri de vardır. Aruz ilmi üzerine bir eser ve şiir eleştirisine dair *el-Kâfi fi nazmi'l-kavâfi* isminde bir kitabı da vardır (el-Ensârî, 1984: IV, 137; Lisânuddîn el-Hatîb, 1966: III, 360-36; el-Makkarî, 1980: IV, 486-490; 'Anân, 1997: IV,49-50,456-457; Halife, DİA., XII, 298-299). Kaynaklar Ebu'l-Bekâ'nın ilim, ahlak ve zühdünden övgüyle bahseder (Geniş bilgi için bkz. Mekki, 1987: 276-323).

Mersiyenin Kaynakları ve Miktarı

Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin Endülüs Mersiyesi, yazıldığı zamandan beri ilgi görmüş, tarih ve edebiyat kitaplarında adı zikredilmiştir. İlgili kaynaklar ve mersiyenin beyit sayısı hususunda farklı bilgiler vardır:

el-Makkarî, Ebu'l-Bekâ er-Rundî'yi Endülüs'ün son edebiyatçısı olarak nitelendirir ve ardından onun kasidesine yer verir. 43. beyitten sonra kaside burada bitti diye bir not düşer (el-Makkarî, 1980: I, 47-50).

Lisânuddîn el-Hatîb, er-Rundî'nin hayatını, eserlerini, şiir ve nesrini uzun uzun ele alır kendisine nisbet edilen şiirlerin neredeyse tümüne yer verir. Ne var ki Endülüs Mersiyesi'ne bir işaret ile de olsa hiçbir gönderme yapmaz (Lisânuddîn el-Hatîb, 1975: III, 360-372). Bu da bazı araştırmacıların bu kasidenin er-Rundî'ye ait olmayabileceği kanaatinde olabileceğini düşüncelerine sebep olmuştur.

Biyografisini ele alanlardan biri de İbn 'Abdumelik el-Ensârî'dir. er-Rundî'nin şair olduğunu söyler ve iki kasidesine yer verir, ancak mersiyeden bahsetmez (el-Ensârî, 1984: IV, 136-139).

Birçok edibin Endülüs'e ağladığını söyleyen İbn 'İzârî el-Merrakîşi bunlardan birisinin de Sâlih b. Şerîf er-Rundî olduğunu belirtir ve mersiyesinin 17 beyitine yer verir. İbn 'İzârî'nin yer verdiği kasidenin kimi kelimeleri diğer varyantlardan farklılık arz etse de esasta aynıdır (el-Merrâkeşi, 1985: 463-464).

'Alî b. 'Abdullâh b. Ebî Zer' (ö.741/1340) "İbnu'l-Ahmar, yukarıda adı geçen şehirleri Alfonso'ya verince Ebu'l-Bekâ Endülüs'e ağlayarak şu kasideyi söyledi" diyerek kasidenin 43 beytini aktarır (İbn Ebî Zer', 1972: 112-114).

el-Makkarî *Nefhu't-tîb* adlı eserinde "Endülüs'e ağıt konusunda şöhret bulmuş şiirlerden meşhur edebiyatçı Ebu'l-Bekâ Sâlih b. Şerîf er-Rundî'nin şu sözleridir" diyerek kasideye yer verir. 42 beyit olarak belirlediği kasidenin sonunda şu notu düşürür: "Eşsiz kaside burada bitti. Halk arasında, er-Rundî'nin vefatından sonra düşmanın eline geçen Gırnata ve Basta'nın da adının geçtiği bazı ilaveler vardır. Benim burada yer verdiğim beyitleri güvendiğim kişilerden aldım. Azıcık edebi zevke sahip olan kimse söz konusu ilavelerin belâgat açısından aslına asla yaklaşmadığını görür."

Kanaatime göre Endülüs'ün diğer şehirlerinin düştüğünü görenler çok hoşlarına giden bu mersiye yeni beyitler ekleyip kral ve idarecileri direnmeye teşvik etmek istemişlerdir" (el-Makkari, 1980: IV, 486-490).

eş-Şihâb el-Hafâcî (ö.1069/1658) kasideyi Osmanlı sultanı Sultan Süleyman döneminde Endülüs'te esir düşen Yahyâ el-Kurtubî (ö. 537/1142)'ye nisbet eder. Ve esir iken yazdığı bu kasideyi İslam ülkesine ağıt olarak yazıp Osmanlı sultanlarına gönderdiğini belirtir. el-Hafâcî kasideyi 61 beyit olarak kaydeder (el-Hafâcî, 1273: 182-184).

Kasidenin Özgünlüğü

Yukarıda da belirtildiği gibi elimizdeki Endülüs mersiyesi şehir mersiyelerinin ne ilki ne de sonuncusudur. Bundan önce de hem Doğu'da hem Endülüs'te şehir mersiyeleri yazılmıştır. Dolayısıyla daha önce söylenen mersiyelerden etkilenmemiş ve geçmişin tecrübelerinden yararlanmamış olmak mümkün değildir.

Oldukça içten ve samimi duygularla söylenmiş bu mersiye, doğrudan insanların gönüllerine hitap ettiği ve duygularını okşadığı için Endülüs'te ve tüm İslam dünyasında şöhret bulmuştur. Öyle ki nesir edebiyatının prensi olarak kendisinden bahsedilen Şekib Arslan bu kaside için şöyle demiştir: "Bu mersiye İmruu'l-Kays'ın "Kıfâ nebki min zikrâ habîbin ve menzili" kasidesini geride bırakmıştır. Bu güne kadar insanlar bu kaside kadar duyguları harekete geçirip canlandıracak ve onları duyarlı hale getirecek bir kasideyle karşılaşmamışlardır. Ayrıca kaside, yapısı ve kurgusu itibarıyla özgün ve eşsizdir" (Arslan, ts., III, 546).

Birçok Arap şair de Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin mersiyesine nazireler yazmıştır. Yazılan en önemli nazire şüphesiz Ahmed Şevkî'nin Dimâşk için yazdığı mersiyedir. Aynı kafiyeyi kullanan Ahmed Şevkî, Dimâşk'ın başına gelenler kendisine Endülüs'ü hatırlatmıştır. Bunun üzerine meşhur Endülüs mersiyesinin tarzı üzerine 41 beyitlik bir mersiye yazmıştır (Şevkî, 2001: II, 98-100).

Hicri IV. Asırda Ebu'l-Feth el-Bestî (ö.402/1011) tarafından aynı vezin ve kafiye ile yazılmış ve içeriği itibarıyla mersiye olmasa da Ebu'l-Bekâ'nın mersiyesiyle ortak manalar taşıyan bir kaside bulunmaktadır (el-Bestî, 1989: 186-192). Bu kasidenin er-Rundî'nin kasidesinden önce yazılmış olması, vezin ve kafiyelerinin aynı olması bazı araştırmacıları bunun özgün olmadığı aksine taklit ve muaraza olduğu düşüncesine sevk etmiştir (Ebû Sa'da, 1989: 130-131).

Ancak iki kasidenin konusu farklıdır. el-Bestî'nin kasidesine hikmet ve öğüt hakim iken, er-Rundî'nin kasidesi ise mersiye olması bakımından farklılık arz etmektedir. Kasidelerdeki bahir ve kafiyenin aynı olup bazı kelimelerin benzerliği yüzünden kasideyi taklit olmakla nitelendirmek haksızlık olur. Bu durum kasideyi, muaraza veya nazire de yapmaz. Bilakis eski, farklı bir coğrafyada ve farklı bir konuda söylenmiş bir kasidenin şekil ve musiki yönlerinin alınıp uzak bir coğrafyada ve farklı bir konuda yeni bir duyguyla başka birinin bir kaside yazması, olsa olsa şairin deha ve becerisini ortaya koyar.

Kimi araştırmacılara göre, kasidenin Ebu'l-Bekâ er-Rundî'ye nisbetini tartışır hale getiren üç sebep vardır.

a- Kasidenin Endülüs tarihini ele alan *el-İhâta* gibi önemli bir eserde yer almaması.

b- el-Hafâcî'nin kasideyi Yahya el-Kurtubî adında başka bir şaire nisbet etmesi.

c- er-Rundî'nin, birçok şiirine atıf yaptığı ve bir kısmına uzun uzun yer verdiği *el-Vâfi fi nazmi'l-kavâfi* adlı eserinde bu mersiye yer vermemesi (eş-Şihâvî, 1421: 125).

Ancak meseleye daha ilmi yaklaşıldığı zaman bu gerekçelerin hiç birinin söz konusu iddiayı desteklemediği görülecektir. Zira, kasidenin *el-İhâta* gibi önemli bir kaynakta yer almaması, kasidenin yer aldığı diğer kaynakları geçersiz hale getirmez. Kaldı ki kasidenin *el-İhâta*'da yer almamasını şu iki sebebe bağlamak mümkündür.

a- *el-İhâta*'yı istinsah eden katip kısaltma amacıyla veya şöhretinden dolayı yazmaya gerek olmadığı düşüncesiyle kasideyi ihmal etmiştir.

b- İbnü'l-Hatîb, Endülüs şehirlerinin düşmanın eline düşmesinde ihmali ve kusurları bulunan ayrıca sorumlu tutulan Benu'l-Ahmar krallarına yaranmak ve onları öfkelenmemek için yer vermemiş olabilir. Zira bu mersiye'nin kitapta yer alması, dönemlerinde Endülüs felaketinin gerçekleştiği büyük atalarını kötüler veya suçlama anlamına gelir. Bu ikinci ihtimal daha güçlü görünmektedir.

Kasidenin Yahya el-Kurtubî'ye nisbet edilmesi doğru bir iddia değildir. Zira el-Hafâcî'deki kasidede er-Rundî döneminde düşmeyen bazı şehir isimleri geçer. Oysa Ebu'l-Bekâ'nın kasideyi nazmettiği 665/1266 yılından sadece yirmi yıl sonra yazılan İbn 'İzârî'nin *el-Beyânu'l-Muğrib*'inde bu ilaveler yoktur. Nitekim kaside bu kaynaktan eksiksiz tam olarak yer alır. Aynı şekilde 679/1280 tarihine kadarki tarihi vakalara yer veren İbn Ebî Zer'ın (ö.741/1340) *ez-Zahîretu's-seniyye*'sinde de yer alır. Bu iki eser de Endülüs'ün en güvenilir ilk tarih kaynaklarıdır. Kaldı ki VII. asır ile XI. Asır arasında çok büyük bir zaman aralığı vardır.

Kasidenin *el-Vâfi fi nazmi'l-kavafi*'de yer almaması veya kendisine işarette bulunulmaması söz konusu kitabın, kaside yazılmadan önce telif edilmiş olma olasılığından da olabilir (Behcet, 2006: 303-331; ed-Dâye, ts.: 168; el-Vânli, 1992).

Mersiye'nin Tam Metni

604/1207 yılında dünyaya gelen er-Rundî, ışığın teker teker Endülüs şehirlerinden ayrıldığına şahit olur. Bu duruma dayanamayıp o yürek yakan meşhur Endülüs Mersiyesi şiirini yazar. Kafiyesi "nûn" olduğu için bu kasideye *Nûniyetu Ebi'l-Bekâ er-Rundî* adı da verilir.³ Bu şiir artık her Müslüman'ın dilindeki ağıtı olur. Mersiye o kadar gerçektir ki hiçbir zaman önemini ve değerini kaybetmez. Her okunduğunda ilk defa okunuyor gibi yeni anlamlar algılanır ve taze duygular yaşanır (Mekki, 1987: 312). Öyle oldu ki nerede ne zaman Müslümanların başına bu türden bir felaket geldiğinde bu mersiye dillerde dolaşır oldu. Mersiye, sadece Arapçada kalmayıp Müslüman halkların farklı dillerine çevrilerek onların da duygularının tercümanı olur.

Bu mersiye Türkçe'ye ilk olarak şair Filibelizade Mehmet Nizameddin tarafından aktarılmıştır (Konrapa, 1964: 165 vd.; Ayvazoğlu, 1996: 85). İkinci olarak da büyük üstat Sezai Karakoç, mersiye nazireye benzer bir şekilde Türkçeye çevirmiştir. Kaside için yazdığı şu notu çok mânidârdır: "Muhteşem bir medeniyet ki, son sayfasını bu üstün kaside teşkil etmektedir. Son yaprağı budur. O medeniyeti gözden geçiren bir insan, bu kasideyi de okur ve kitabı kapar." (Karakoç, 1985: 83-90).

Oryantalist araştırmacılar tarafından da beğenilen ve hakkında geniş araştırmalar yapılan mersiye, M. Grangaret tarafından Fransızca'ya, (Paris, 1878) A. F. Grafvon Schack tarafından Almanca'ya, (Berlin, 1865) JuanValera tarafından İspanyolca'ya, (Madrid, 1867-1871) ve A. R. Nykl tarafından da İngilizce'ye (Baltimore, 1946) çevrilmiştir (Toprak, 1990: 197).

Aruzun el-Besît vezniyle yazılan kasidenin tamamı kendi çevirimizle şöyledir:

I

- 1- لكل شيء إذا ما تم نقصانٌ * فلا يُغزَّ بطيب العيش إنسانٌ
Her şey tamamlandığında eksilir. Öyleyse insan hayatın güzelliğine aldanmasın.
- 2- هي الأمور كما شاهدتها دولٌ * من سرَّةٍ زمنٌ ساءته أزمانٌ
İşler gördüğün gibi dönüşümlüdür. Bir zaman her kimi sevindirirse birçok zaman da onu üzer.
- 3- وهذه الدار لا تبقى على أحد * ولا يدوم على حال لها شأنٌ
Dünya baki değil kimseye. Şanlı hiçbir durum devam etmez.
- 4- يمزق الدهر حتمًا كل سابعٍ * إذا نبت مشرفيات وخرسان
Yırtar tüm zırhları zaman. Köreldiğinde Meşârif ve Harsân kılıçları.
- 5- وينتضي كل سيف للفناء ولو * كان ابن ذي يزن والغمد غمدان
İbn Zî Yezen'in kılıcı olup bir değil iki kında olsa da her kılıç yok olmaya doğru gider.
- 6- أين الملوك ذوو التيجان من يمن * وأين منهم أكاليلٌ وتيجانٌ
Nerede Yemen'in o güç sahibi kralları, nerede onlardan İklîl ile Ticân
- 7- وأين ما شاده شدادٌ في إرم * وأين ما ساسه في الفرس ساسانٌ

³Arap şiirinde nûniye ismini taşıyan çok sayıda şiir vardır. Bu şiirlere ve neden nûn ismini taşıdıklarına dair geniş bilgi için bkz. el-Hamadani, *www.baedu.uokufa.edu.iq/staff/dr_hashmia/researchs/n.doc*. (Erişim: 23.10.2014.)

- Şeddad'ın İrem'de kurduğu nerede, ya nerede Fars'ı yöneten Sâsân
-8 وأين ما حازه قارون من ذهب * وأين عادٌ وشدادٌ وقحطانُ
- Hani Kârûn'un elde ettiği hazineler, nerede 'Âd, Şeddâd ve Kahtân
-9 أتى على الكل أمر لا مرد له * حتى قضوا فكأن القوم ما كانوا
- Kaçınılmaz son hepsini buldu. Hiç var olmamış gibi yok oldular.
-10 وصار ماكان من مُلك ومن مَلِك * كما حكى عن خيال الطيفِ وسنانُ
- Bütün mülk ve melikler uykuluklunun hayalindeki tayf gibi oldu.
-11 دار الزمان على دارا وقتله * وأمّ كسرى فما آواه إيوانُ
- Zaman Dâra'nın ve katilinin aleyhine döndü. Hem Kisra'ya yöneldi hiçbir saray onu barındırmadı.
-12 كأنما الصعب لم يسهل له سببٌ * يوماً ولا مَلِك الدنيا سليمان
- Sanki günün birinde, zorluğu kolaylaştıran hiçbir sebep olmamıştır ve Süleyman da dünyaya hâkim olmamıştır.
-13 فجانع الدهر أنواع منوعة * وللزمان مسرات وأحزانُ
- Çok çeşitlidir acıları devranın. Sevindirici ve üzücü anları vardır zamanın.
-14 وللحوادث سلوان يسهلها * وما لما حل بالإسلام سلوانُ
- Belaları hafifleten tesellileri vardır. Ama İslâm'ın başına gelen belaları hafifletecek tesellisi yoktur.
II
- 15 دهى الجزيرة أمرٌ لا عزاء له * هوى له أحدٌ وانهدثه لآنُ
- Ada'nın başına tesellisi olmayan bir bela geldi. Acısından dümdüz oldu Uhud ve Sehlân
-16 أصابها العينُ في الإسلام فارتزأتُ * حتى خلت منه أقطارٌ وبلدانُ
- İslâm için onlara nazar değdi ve mahrum kaldı. Böylece bölgeler ve şehirler İslâmsız kaldı.
-17 فاسأل بالنسية ما شأنُ مرسيةٍ * وأين شاطبة أم أين جيانُ
- Mersiye'nin başına gelenleri Belensiye'ye sor. Nerede Şâtıba, hani Ciyân nerede?
-18 وأين قرطبة دارُ العلوم فكم * من عالم قدسما فيها له شأنُ
- İlim merkezi Kurtuba nerede. Nice âlimin şanı yüceldi orada
-19 وأين حمصٌ وما تحويه من نزرٍ * ونهرها العذب فياض وملآنُ
- Nerede Hıms (İşbiye), içindeki mesireler, tatlı, dolu ve taşkın nehri nerede?
-20 قواعدكن أركانُ البلاد فما * عسى البقاء إذا لم تبق أركان
- Ülkenin sütunlarıydı bu şehirler. Geride ne kalması umulur ki yıkılsa erkân.
-21 تبكي الحنيفة البيضاء من أسفٍ * كما بكى لفرار الإف هيمانُ
- Bembeyaz Hanif dini ağlıyor üzüntüden. Tıpkı âşıkların ayrılıkta ağladıkları gibi.
-22 على ديار من الإسلام خاليةٍ * قد أفقرتُ ولها بالكفر عُمرانُ
- Küfürle mamur olmuş ve İslâm'ın artık kalmadığı diyara (ağlıyor)
-23 حيث المساجدُ قد أضحتُ كنائسَ ما * فيهنَّ إلا نواقيس وصلبانُ
- Çünkü kiliseye dönüşmüştür camiler, içlerinde yoktur çan ve haçtan başka.
-24 حتى المحاريبُ تبكي وهي جامدةٌ * حتى المنابرُ ترثي وهي عيدانُ
- Cansız olduğu halde mihraplar bile ağlıyor. Tahtadan olduğu halde minberler ağıt yakıyor.
-25 يا غافلاً وله في الدهر موعظةٌ * إن كنت في سينةٍ فالدهر يقظانُ
- Ey zamandan öğüt alabilecek iken gaflette olan kimse! Eğer uykuda isen bil ki zaman uyanıktır.
-26 وماتياً مرحاً يلهيه موطنه * أبعمص تغرُّ المرء أوطانُ
- (Ey) vataniyle meşgul olup böbürlenerek yürüyen kimse! Hıms'tan sonra kişiyi gururlandıracak vatan mı var?
-27 تلك المصيبةُ أُنسِت ما تقدّمها * ومالها مع طول الدهر نسيانُ

Bu musibet, kendisinden önceki belaları unutturdu. Kendisi ise uzun zaman unutulmayacaktır.

III

- 28- يا راكبين عتاقَ الخيلِ ضامرةً * كأنها في مجال السبقِ عقبانُ
Ey yarış sahasında kartal gibi ince Arap atlara binenler!
- 29- وحاملين سيوفَ الهندِ مرهفةً * كأنها في ظلامِ النقعِ نيرانُ
Toz karanlığında ateş gibi olan keskin Hint kılıçlarını taşıyanlar..
- 30- ورائعين وراء البحرِ في دعةٍ * لهم بأوطانهم عزٌّ وسلطانُ
Memleketlerinde izzet ve güç sahibi olarak deniz ötesinde bolluk içinde çayırarda eğlenenler
- 31- أعندكم نبأ عن أهلِ أندلسٍ * فقد سرى بحدِيثِ القومِ ركبَانُ
Var mı haberiniz Endülüs ehlinde? Kervanlar haberlerini her tarafa yaymıştır.
- 32- كم يستغيثُ بهالمستضعفون وهم * قتلى وأسرى فما يهتزُّ إنسان
Orada kimi esir kimi ölü nice müstazaf yalvarıyor ama kımıldamıyor insan.
- 33- ماذا التقاطع في الإسلامِ بينكمُ * وأنتم يا عباد الله إخوانُ
Bu nasıl bir ayrılıktır İslam' da aranızda! Ey Allah'ın kulları! Oysa siz kardeşsiniz
- 34- ألا نفوسُ أبنائِتها لها همٌّ * أما على الخيرِ أنصارٌ وأعوانُ
Yok mu gayret ve onur sahibi kimseler? Yok mu hayrın yardımcıları ve destekleyenleri

IV

- 35- يا من لذلة قومٍ بعدَ عزِّهمُ * أحال حالهم جورٌ وطغيانُ
Hey! İzzetten sonra zillete düşen millete koşun. Değiştirmiştir durumlarını zulüm ve tuğyan
- 36- بالأمس كانوا ملوكًا في منازلهم * واليوم هم في بلاد الكفرِ عبيدانُ
Daha dün kral idiler evlerinde. Bu gün ise küfür diyarında oldular köle
- 37- فلو تراهم حيارى لا دليل لهم * عليهم من ثيابِ الذلِّ ألوانُ
Her türünden zillet elbisesi içinde şaşkın ve rehbersiz hallerini bir görseydin.
- 38- ولورأيتَ بكاهم عندَ بيعهم * لهالك الأمرُ واستهوتك أحزانُ
Satıldıkları anki ağlayışlarını bir görseydin. Bu vahim durumun korkusuna kapılır üzüntülerle boğulurdun.
- 39- ياربُّ أمُّ وطفلٍ حيلَ بينهما * كما تفرقَ أرواحٌ وأبدانُ
Hey! Nice anne ve çocuk birbirinden uzaklaştırdı. Tıpkı ruhların ve bedenlerin birbirinden ayrıldığı gibi.
- 40- وطفلةٌ مثلَ حسنِ الشمسِ إذ طلعت * كأنما هي باقوتُ ومرجانُ
Genç kız ki doğduğunda güneş gibi. Sanki o yakut ve mercandır.
- 41- يقودها العليجُ للمكروه مكرهه * والعينُ باكيةٌ والقلبُ حيرانُ
Gâvur onu zorla kötülüğe doğru sürmektedir. Gözleri ağlıyor kalbi ise şaşkındır.
- 42- لمثل هذا ينوبُ القلبُ من كمدٍ * إن كان في القلبِ إسلامٌ وإيمانُ
Böylesi acılar için eriyor kalp üzüntüden. Varsa eğer kalpte İslâm ve îmân (el-Ensârî, 1984: IV, 137; el-Merrâkeşî, 1985: 463-464; İbn Ebî Zer', 1972: 112-114; el-Makkarî, 1968: IV, 486-490).

Kasidenin Kurgusu ve Genel Üslubu

Ebu'l-Bekâ er-Rundî bu kasidesini giriş, gelişme ve sonuç şeklinde kurgulayarak klasik Arap kaside yapısının dışına çıkmamıştır. Girişte genel-geçer bazı bilgiler vermiş, hikmetli sözlerden yararlanmış, ibret alınması ve Endülüs'ün başına gelenlerin tarihte bir ilk olmadığını belirtmek için geçmişe ait bazı sembolleri kullanmıştır. Böylece genelden özele geçme yöntemini kullanmıştır. Girişte yapılan gönderme ve benzetmelerden dolayı muhatap daha baştan konuyu anlama imkânı elde eder. Buna göre giriş bölümünün kasidenin ilk 14 beyitinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Gelişme bölümünde ise şair yıkılan Endülüs şehirlerine ağlamış şehrin sembol anıtları bir bir anlatılmıştır. Bu manalar 14-27 arasındaki beyitlerde dile getirilmiştir. Ayrıca bu duruma karşı, Doğu'da evlerinde keyif yapan ve hiçbir şeyin

umurlarında olmadığı Müslümanlara seslenerek yardım talep etmiş, acele yetişmeleri için adeta haykırmış hatta açıkça sitem etmiştir. Bu mânâ da 28-34 arasındaki beyitlerde ifade edilmiştir. 28-42 arasındaki beyitlerde ele alınan sonuç bölümünde, pazarlarda köle olarak satılan efendi ve kralları, dağılmış aileleri, birbirinden ayrılan anne ve bebekleri, fuhşa sevk edilen gencecik iffetli kızları yürek yakan ifadeleriyle tasvir ederek adeta konuyu özetlemiştir (bkz. Muvaffak, 2013: 111-121). Nitekim son beyitte, kalbinde İslâm ve îmânı taşıyanların tüm bu olanları kaldıramayacağı üzüntüden eriyip gideceğini söylemiştir:

لمثل هذا ينوب القلب من كمدٍ * إن كان في القلب إسلامٌ وإيمانٌ

Böylesi acılar için eriyor kalp üzüntüden. Varsa eğer kalpte İslâm ve îmân

Ebu'l-Bekâ er-Rundî bu kasidesinde nesre yakın bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Bu yüzden ifadeleri gayet açık ve basittir, hiçbir şekilde okuyucuyu yormaz. Mantıkî ve aklî bir metot takip ederek sebep-sonuçları birbirine bağlamıştır. Ayrıca Arapların mânâ bakımından her beyiti bağımsız bir ünite olarak görme geleneğine uymayarak beyitleri birbirini tamamlayan unsurlar olarak dizmiştir. Tam olarak gelenekten kopmamak için şiirin gramer bakımından bağımsız kalmasına dikkat etmiştir.

Dini duygularla yüklü bir kaside olmasına rağmen doğrudan Kur'an'ı Kerim'in tasvirlerinden az yararlanmış ve sadece kasidenin giriş bölümünde Kur'anî bir manaya işaret edilmiştir.

هي الأمور كما شاهدتها دولٌ * من سرّة زمنٍ ساعته أزمانٌ

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bir zaman her kimseyi sevindirirse birçok zaman da onu üzer.

Beyitinde, *وتلك الأيام نداولها بين الناس* / İşte böyle (iyi ve kötü) günleri insanlara sırayla paylaşıyoruz. (Al-i İmran, 3/140). âyetinden iktibas yapılmıştır.

Bunun dışında Şeddâd, İrem, Kârûn, 'Âd gibi Kur'an'da geçen tarihi bazı sembol isimler kullanılmıştır.

Kaside baştan sona duygu yüklüdür. Buna göre tüm beyitlerinde hüznün ve acı ateşini yakan en belirgin rol duygudur. Bu da şairin söz konusu acıları bizzat yaşamış ve canlı şahidi olmasından doğar. Önceden tüm bu acıların yaşandığı şehirleri ziyaret etmiş, onları vafsetmiş ve yöneticilerine methiyeler yazmış olması, onu daha da hüzne boğmuş ve duygularını daha gerçekçi kılmıştır. Tabi bu durum onu durmadan inlemeye, ah çekmeye sevk etmiştir. *"Ah! Satıldıklarında bir ağlayışlarını görseydin!"* Hele hele güzellikte güneşle yarışan gencecik iffetli kızların rezil ve alçak bir gavur tarafından fuhşa götürüldüklerine yönelik tasviri yürek parçalar niteliktedir (Ebû Sa'de, 1989: 128).

Tekrar, eşanlamlı kelimelerin ve atasözlerinin kullanılması, tonu güçlü olan kelimelerin seçilmesi, haberî cümleden soru cümlesine, ondan da şaşırma ve inkar cümlelerine geçişlerin yapılması ve durak yerlerinin açık ve makul olması gibi tarzın benimsendiği üsluba hitâbet denir. Bu üslup kasidenin tümüne hakimdir. Buna binaen kasidenin, varlığını, şöhretini bu üsluba borçlu olduğunu söyleyebiliriz.

Esas itibarıyla tüm edebi metinlerde özellikle de şiirde hitâbet üslubu modern eleştirmenler tarafından hoş karşılanmaz, hatta kabul görmez (Ebû Sa'de, 1989: 128). Fakat Ebu'l-Bekâ, mersiye, ağlama ve ağıt gibi şiirlerde kendini bunu yapmaya mecbur hissetmiştir. Bizzat canlı şahidi olduğu olaylar ve sahip olduğu insanî ve dinî değerler onu buna zorlamıştır. Aslında eleştirmenlerin bu tür konularda söz konusu görüşlerini gözden geçirmelerinde fayda vardır. Zira bu tür durumlarda dinî ve millî duyguları harekete geçirecek, gafilleri uyandıracak, yetkilileri cesaretlendirecek hitâbet üslubu, kasideyi daha başarılı ve değerli kılmaktadır. Şiirde hitâbet üslubuna karşı çıkanlar Ebu'l-Bekâ'nın bu kasidesi ve benzeri kasidelerin zaman ve mekân engellerini aşarak tüm insanların kalplerine niçin ve neden yerleştiğini ve böylece ebedileştiğini iyice düşünüp tartışsalar bunun dinî ve millî duyguları harekete geçiren, kutsal değerleri öne çıkaran hitâbet üslubu olduğunu görürler.

Bunun için kasidede etkili hitâbet üslubu kendini açıkça göstermektedir. Tıpkı hatiplerin yaptığı gibi, Ebu'l-Bekâ kasidesinde minberde duran bir hatip gibi seslenmekte ve muhatabın tüm benliğini sözlerine, aklını düşüncelerine, kalbini de duygularına çekmektedir. Böylece bu üslup kasidenin değerine değer katmaktadır. Kaside bu üslubuyla şairi ağlayan, haykıran, yardıma çağırarak biri olarak göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, haberî cümleden inşâî cümleye geçiş sanatı daha çok hitâbet üslubunun bir özelliğidir. Şair bu sanatı da ustaca kullanmıştır. Kimi yerde haberî

cümleden inşâî cümlelerin bir türü olan istifhama geçerken, kimi yerde de inşâî cümlelerin nidâ türüne geçiş yapmaktadır. Şair kasidede haberî cümleyi, olayları anlatmak ve betimlemek için, inşâî cümleyi ise şaşırma, kınama, istihza vb. amaçlarla kullanmıştır.

Bu arada kasidede tekrarın yerinde ve ihtiyaca göre kullanılması kasidenin edebi değeri için önemli bir etkidir. Zira tekrar hem manayı pekiştirir ve onun önemine dikkat çeker hem de ifadeye bir âhenk katar. Diğer yandan da muhatabı kendisine bağlar, dalıp gitmesini engeller. Kasidede tekrarlanan kelimelerin tümü muhatabı derinden etkileyen, harekete geçiren, duygulandıran türdendir. Çünkü tekrarlanan her kelimedede aynı biçimde tekrarlanan bir mânâ vardır (Habîbî, 2011: 78). Örnek olarak nerede anlamına gelen soru edatı (أين) 10, genel olarak zaman manasına gelen (زمن - أزمن) 4, sınırsız uzun zaman demek olan (دهر) 4, bir teşbih edatı olarak kullanılan (كأن - ك - كمثل) 10, hüzüün duygusunun zirveye çıktığını gösteren ağlama anlamına gelen (بكى) ve türevleri 5, müslümanın, uğruna canını, malını ve tüm varlığını feda etmesi gerektiği din olan İslam (إسلام) 5, İslâmın karşıt anlamı olan ve hakikatin örtünüp saklanması demek olan (كفر) 2, büyük iş ve olay anlamına gelen (أمر - أمور) 4, zarfiyet ifade eden (في) 13 ve duyguların cezbini sağlayan işin sınırsızlığını ve vehametini ifade eden nice anlamındaki (كم) 2 defa tekrarlanmıştır.

Kasidede ara cümle kullanımının muhatabı etkileme noktasındaki rolü, tekrarın rolünden az değildir. Zira birbirine bağlı iki cümlelerin veya iki öğenin arasına sokulan ve bir işgalci gibi gözükten ara cümleler, muhatabın dikkatini çekmekte ve onu düşünce akışına bağlamaktadır (Ebû Mûsâ, 1998: 55). Ebu'l-Bekâ, kasidesinin şu üç yerinde ara cümle kullanmıştır.

Her şey tamamlandığında artık eksilir.

İşler gördüğün gibi dönüşümlüdür.

Yırtar kesinlikle tüm zırhları zaman.

لكل شيء - إذا ما تم - نقصان

هي الأمور - كما شاهدتها - دول

يمزق الدهر - حتماً - كل سابعة

Kasidenin Öne Çıkan Bazı Edebî Özellikleri

Kaside gayet akıcı ve tabii bir seyr içinde akmakta, zorlamadan uzak lafzî güzelliklere takılmamaktadır. Ancak bu, kasidenin edebî sanatlardan uzak olduğu anlamına gelmez. Anlamın ve konunun gerektirdiği lafız ve mânâyâ dair sanatlar ustaca işlenmektedir (Kasidenin belagata dair özellikleri için bkz. en-Nütî, 2013). Bunlardan bir kaçış şöyledir:

Teşbih

Teşbih, hayalin hareket alanını genişleten önemli edebî bir sanattır. Bu sanat edebî metne güzellik ve estetik kazandırmasının yanında mânâyı muhatabın zihninde daha açık hale getirir ve ilgili mânâyı vurgular. Zaten bu yönüyle teşbih bir nevi mübalağa olarak kabul edilir. Şair bu sanatı tıpkı diğer sanatlarda olduğu gibi doğal bir şekilde ve tekellüfe gitmeden kullanır.

1- Kral ve sahip olduğu mülkün karartıya benzetilmesi

وصار ماكان من مُلكٍ ومن مُلكٍ * كما حكى عن خيال الطيف وسان

Bütün mülk ve melikler uykuluklunun hayalindeki tayf gibi oldu.

2-İnce Arap atlarının kartala benzetilmesi

يا راكبين عتاق الخيل ضامرة * كأنها في مجال السبق عقبان

Ey yarış sahasında kartal gibi ince Arap atlarına binenler!

3- Keskin kılıçların toz karanlığında ateşe benzetilmesi

وحاملين سيوف الهند مرهفة * كأنها في ظلام النقع نيران

Keskin Hindistan kılıçlarını taşıyanlar. Tozun karanlığında sanki ateştir.

4- Güzel kadının yakut ve mercana benzetilmesi

وظلة مثل حسن الشمس إذ طلعت * كأنما هي ياقوت ومرجان

Genç kız ki doğduğunda güneş gibi. Sanki o yakut ve mercandır

İsti'âre

Kasidede yer alan istiarelerde, kişileştirme sanatını başarılı bir şekilde kullanan Ebu'l-Bekâ, birçok cansız varlığı konuşTURARAK onlara canlılık katmıştır. Buna göre kasidede minber ağıt yakıyor, mihrap ağlıyor, kalp eriyor, din üzüntüden ağlıyor, zaman aldatıp tuzak kuruyor ve zırları yırtıp parçalayan bir canavara dönüşüyor.

1-Mihrapların ağlaması ve minberlerin ağıt yakması

حتى المحاريبُ تَبْكِي وهي جامدة * حتى المنابرُ تَرثِي وهي عيدانُ

Cansız olduğu halde mihraplar bile ağlıyor. Tahtadan olduğu halde minberler ağıt yakıyor.

2-Hanif dininin ağlaması

تَبْكِي الحنيفيةَ البيضاءً من أسفٍ * كما بكى لفراق الإلف هيمانُ

Beyaz ve hanif dini ağlıyor üzüntüden. Tıpkı âşıkların ayrılıkta ağladıkları gibi.

3- Kalbin erimesi

لمثل هذا بنوبُ القلبِ من كمدٍ * إن كان في القلبِ إسلامٌ وإيمانُ

Böylesi acılar için eriyor kalp üzüntüden. Varsa eğer kalpte İslâm ve imân.

4- Zamanın tuzak kurması

دار الزمان على دارا وقاتله * وأم كسرى فما آواه إيوانُ

Zaman Dâra'nın aleyhine döndü ve onun katilinin de. Hem Kisra'ya yöneldi hiçbir saray onu barındırmadı.

5- Zamanın yırtıp parçalaması

يمزق الدهر حتماً كل سابغةٍ * إذا نبت مشرفيات وخرصان

Yırtar tüm zırları zaman. Köreldiğinde Meşârif ve Harsân kılıçları.

Bu örneklerle şair, cansız varlıkları hareket eden bir canlıya, konuşmayı bilmeyen bir dilsizi fasih bir hatibe, sağır duymaz cisimleri duyan ve işiten bir varlığa, görünmeyen soyut manaları gözle görünen somut cisimlere çevirmiştir.

Mecâzî isnat

1-Sevinç ve üzüntünün zamana isnâdı

هي الأمور كما شاهدتها دولٌ * من سيرةً زمنٌ ساعته أزمانُ

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bazen mutlu olan, mutsuz olur çoğu zaman.

Sevinç ve hüznü meydana getiren zaman değildir. Zaman onlar için bir zarftır onda meydana gelirler. Bu mananın mecâzî bir isnatla sunulması mübalağa ifade eder ve üslup çeşitliliğini sağlar.

Tibâk

Şairin başvurduğu sanatlardan biri de tibâktır. Birbirine zıt iki hususun aynı anda hayal edilmesini ve aralarındaki uzak mesafenin yakınlaştırılmasını, ortaya atılan düşüncenin kabulünü kolaylaştırır ve muhatabın daha kolay ikna olmasını sağlar.

1-Sevinmek-üzülmek

هي الأمور كما شاهدتها دولٌ * من سيرةً زمنٌ ساعته أزمانُ

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bir zaman her kimseyi sevindirirse birçok zaman da onu üzer.

فجائع الدهر أنواع منوعة * وللزمان مسرات وأحزانُ

Çok çeşitlidir acıları devranın. Sevindirici ve üzücü anları vardır zamanın.

2-Tamamlanmak ve eksilmek

لكل شيء إذا ما تم نقصانٌ * فلا يُغرَّ بطيب العيش إنسانُ

Her şey tamamlandığında artık eksilir. Öyleyse insan, hayatın güzelliğine aldanmasın.

3-Harap-mamur

على ديار من الإسلام خاليةٍ * قد أفقرتُ ولها بالكفر عُمرانُ

Küfürle mamur olmuş ve İslam'ın artık kalmadığı diyara (ağlıyor)

4- İzzet-zillet

يا من إذلة قوم بعد عزهم * أحال حالهم جور وطغيانُ

Hey! İzzetten sonra zillete düşen millete koşun. Değiştirmiştir durumlarını zulüm ve tuğyan

5- Uykulu-uyanık

يا غافلاً وله في الدهر موعظة * إن كنت في سيرة فالدهر يقظانُ

Ey zamandan öğüt alabilecek iken gaflette olan kimse! Eğer uykuda isen bil ki zaman uyanıktır.

Mukâbele

Mukâbele sanatı muhatabı yerinden kaldırır ve bir köşeden diğer köşeye bir halden başka bir hale götürür. Böylece onu hareketli ve canlı tutar. Dikkatini canlı tutmak için bir bu

yana bir o yana savurur. Mukâbele bir ağın iki tarafını birbirine bağlayan ip gibi aralarındaki çekişmeyi dengeler.

1- Kimi zamanın sevindirici kiminin de üzücü olması

هي الأمور كما شاهدتها دول * من سيرة زمن ساءته أزمان

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bir zaman her kimseyi sevindirirse birçok zaman da onu üzer.

2-Kral oldukları dönemin köle olarak satıldıkları anın karşılaştırılması

بالأمس كانوا ملوكًا في منازلهم * واليوم هم في بلاد الكفر عبداً

Daha dün kral idiler evlerinde. Bu gün ise küfür diyarında oldular köle

Cinâs

Metinde lafza dair güzel sanatların başında cinâs gelir. Edebi bir metinde ses ahengini sağlayan cinâs, aynı zamanda manayı anlama noktasında da zihni harekete geçirir. Hele hele bu sanatın tekellüfsüz bir şekilde ifade akışı içinde kullanılması sağladığı lafzi güzelliğin yanında manaya da letafet verir. Ebu'l-Bekâ bu sanatı da şu örneklerde kullanmıştır.

(دار – دارا) - (التيجان – تيجان) - (مَلِك – مَلِك) - (سلسه – ساسان) - (شاده – شداد)

Sonuç

Şehir mersiyeleri ilk olarak Doğu edebiyatında ortaya çıkmıştır. Ancak Endülüs'te gelişip yayılmıştır. Üzerinde çalıştığımız er-Rundî'nin mersiyesi Endülüs'te ne ilk ne de sondur. Zira bundan önce de ve sonra da farklı mersiyeler yazılmıştır. Ancak hiçbiri bu mersiye kadar şöhret bulmamış ve kabul görmemiştir.

Bir tanesi hariç mersiye yer veren ilk kaynakların tümü onun Ebu'l-Bekâ er-Rundî'ye ait olduğunu belirtir. Ancak varyantlarında ciddi olmayan bazı farklılıklar vardır. Esas problem mersiyenin aslının kaç beyit olduğu konusundadır. Zira er-Rundî'nin kasidesine sonradan bazı beyitlerin ilave edildiği bilinen bir gerçektir. Ancak eleştirmenlerin de ortak kanaatine göre kasidenin üslubuna dikkat edildiği vakit ilaveleri ayıklamak mümkündür. Basit ve tekellüften uzak sade bir üslubun hakim olduğu kasidede edebi sanatlar da vardır. Lafız ve manayı geliştiren edebi sanatlar tabii bir seyir içinde kullanılmıştır. Mersiyede genel olarak hitâbet üslubu tercih edilirken tekrar ve ara cümleler de onda önemli bir yer tutmuştur. Manayı geliştiren teşbih, istiare, tıbak ve mecaz sanatlarının yanı sıra lafzı geliştiren cinâs ve mukabele sanatları da kasideye renk katmıştır.

KAYNAKÇA

el-A'MÂ et-Tutaylı (ts.). *Divân* (thk. İhsân 'Abbâs), Beyrut: Dâru's-Sakâfa.

'ANÂN, Muhammed Abdullah (1997). *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelus nihâyetü'l-Endelus ve tarîhu'l-Arab el-muntasirîn*, Kahire: Mektebetü'l-Hancî.

ARSLÂN, Şekîb (ts.). *el-Hulelu's-sundusiyye fi'l-ahbârî ve'l-âsârî'l-Endelusiyye I-IV*, Beyrut: Dâru Mektebetü'l-Hayât.

ATİK, Abdulaziz (ts.). *el-Edebu'l-Arabî fi'l-Endelus*, Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye.

AYVAZOĞLU, Beşir (1996). "Edebiyatımızda Endülüs", *Endülüs'ten İspanya'ya*, Ankara: s. 79-85, TDV. Yayınları.

BEHCET, Munecid Mustafa (2006). *el-Edebu'l-Endelusi mine'l-feth hatta sukûti Çirnâta*, 'Ammân: Dâru'l-Yakût.

BEHNÂM, Hudâ Şevket ve Adnan, Abdulcebbar (2004). "el-Cuz' u'r-râbi' min kitâbi'l-Vâfi fi nazmi'l-kavâfi", *Mecelletu Kulliyeti't-Terbiye*, S. 4, s. 20-47.

el-BESTÎ, Ebu'l-Feth (1989). *Divânu Ebi'l-Feth el-Bestî* (thk. Dureyye el-Hatîb ve Lutfî es-Sakkâl), Dimişk: Matbû'âtu Mecmei'l-Luğati'l-Arabiyye bi Dimişk.

BOFLÂKA, Sa'd (2001). "Bukâ'u'l-Kayravân fi's-ş'i'ri'l-Mağribiyyi'l-kadîm", *et-Turâsu'l-Arabî*, S. 81-82, s. 136-147.

el-CÂHİZ, Ebû Osman 'Amr b. Bahr (1965). *Kitâbu'l-heyyevân I-VIII* (thk: Abdusselam Muhammed Harun), Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî.

ed-DÂYE, Muhammed Ridvan (1986). *Ebu'l-Bekâ er-Rundî Şâ'iru risâ'i'l-Endelus*, Riyâd: Âlemu'l-Kutub.

ed-DÂYE, Muhammed Ridvân (ts.). *el-Muhtâr mine's-ş'i'ri'l-Endelusi*, Dimişk: Dâru'l-Fikr.

DAYF, Şevki (1987). *er-Risâ*, Kahire: Dâru'l-Maârif, 4.bs.

EBÛ MÛSA, Muhammed (1998). *Kirâ'e fi'l-edebi'l-kadîm*, Kahire: Mektebetu Vehbe.

EBÛ NASR, el-Feth b. Muhammed b. Hâkân (ts.). *Kalâ'idu'l-'ukyân fi mahâsini'l-a'yân*, Tunus: el-Mektebetü'l-'Atika.

EBÛ SA'DA, Şefîk Abdurrazzak (1989). *Nazarât tahliliyye li 'uyûnin mine's-i'ri'l-Abbâsi ve'l-Endelusi ve'l-Memlûki*, Kahire: y.y.

el-ENSÂRÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdulmelik el-Merrâkeşî (1984). *Ez-zejl ve't-tekmile li kitâbey el-mavsûli ve's-sile I-VIII* (thk: Muhammed b. Şerife), Beyrut: Dâru's-Sakâfa.

FEVVÂZ, Luey Sahyûd (2012). "et-Tabî'atu ve eseruhâ fi istismâri'l-levni's-ş'i'ri", *Mecelletu Kulliyeti't-terbiyeti'l-esâsiyye*, S. 73, s. 231-260.

HABÎBÎ, Ali Aşğar (2011). "Risâ'u İbnî'r-Rûmî beyne'l-ittibâ' ve'l-ibtidâ' Kasidetu risâ'i'l-Basre nemûzecen", *Mecelletu İddâat nakdiye*, S. 3, s. 67-89.

el-HAFÂCÎ, Şihâbüddîn Mahmûd (1273). *Reyhânetü'l-elibbâ' ve zehretü'l-hayâtî'd-dunyâ*, İstanbul: Matbaây-i 'Âmire.

el-HAMADÂNÎ, Hâşimiye Hâmid Cafer (2014). "Eşheru'l-kasâ'idi'n-nûniyye fi'l-eş'âri'l-Endelusiyye", www.baedu.uokufa.edu.iq/staff/dr_hashmia/research/n.doc. (Erişim: 23.10.2014.)

el-HİMYERÎ, Ebû Abdullah (1984). *er-Ravdu'l-mi'târ fi haberî'l-aktâr* (thk. İhsân 'Abbâs), Beyrut: Mektebetu Lubnan.

İBN BESSÂM, Ebu'l-Hasan 'Ali b. Bessâm, eş-Şenterîni (1997). *ez-Zahîre fi mahâsini ehli'l-Cezîre* I-IV (thk. İhsân 'Abbâs), Beyrut: Dâru's-Sakâfa.

İBN EBÎ ZER', Ali b. Abdullah (1972). *ez-Zahîretu's-seniyye fi târihi'd-Devleti'l-Merîniyye*, Ribat: Dâru'l-Mansûr.

İBN HAFÂCA, (1960). *Dîvân* (thk: es-Seyyid Mustafa Ğâzî), İskenderiye: Menşee'tu'l-Ma'ârif.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed 'Abdullah (1958). *eş-Şi'r ve's-su'arâ'* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.

İBN REŞİK, Ebû 'Ali el-Hasan bin Reşik el-Kayrevânî (1981). *el-'Umde fi mahâsini's-şî'r ve âdâbîhi ve nakdih* I-II (thk. Muhammed Muhyuddin 'Abdulhamîd), Beyrut: Dâru'l-Cil.

İBNU'R-RÛMÎ, (2002). *Dîvânü İbni'r-Rûmî* I-III, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İBNU'L-EBBÂR, (1985). *Dîvân* (nşr: Abdusselam el-Herrâs), Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye.

KARAKOÇ, Sezai (1985). *İslâm'ın Şiir Anıtlarından*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 5.bs.

KÂRRE, Hayât (2011). *Dîvânü Ebi't-Tayyib Salih b. Şerîf er-Rundî fi 'amâlihi'l-edebîyye eş-şî'r ve'n-nesr*, İskenderiye: Dâru'l-Vefâ.

el-KEFFÂWİN, Şâhir (1984), 'Avad, eş-Şi'ru'l-Arabî fi risâ'id-duvel ve'l-emsâr hattâ nihâyeti sukûti'l-Endelus, yayımlanmamış doktora tezi, Mekke: Câmîatu Ummi'l-Kurâ, Kulliyetu'l-Luġati'l-Arabiyye.

KÖNRAPA, M. Zekai (1964). "Endülüs Mersiyesi Nizami Tercümesi ve Endülüs Tarihine Kısa Bir Bakış", *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 165-187.

LEYLA, Çağam (2009). "Risâ'u'l-mudun beyn sukûti'l-Endelus ve ahdâsi's-sulasâ'i'l-esved dirâse cemâliyye", *Mecelletu Kulliyeti'l-âdâb ve'l-ülûmi'l-insânîyye ve'l-ictimâ'iyye*, Cezair: S. 4, s. 165-187.

İBNU'L-HATİB, Lisânuddîn (1975). *el-İhâta fi ahbâri Ğurnâta* I-IV (thk. Abdullah 'Anan), Kahire: Mektebetu'l-Hancı.

el-MAKKARÎ, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed (1980). *Ezhâru'r-riyâd fi ahbâri 'Iyâd* I-V (thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafiz Şelebî), Mağrib: Matbaat Fudâle.

el-MAKKARÎ, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed (1968). *Nefhu't-tib min ğusni'l-Endelusi'r-retib* I-VII (thk. İhsân Abbâs), Beyrut: Dâru Sâdir.

MEKKÎ, et-Tâhir Ahmed (1987). *Dirâsât Endulusiyye fi'l-edeb ve't-târîh ve'l-felsefe*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, bs. 3.

el-MERRÂKEŞÎ, İbn 'İzâri (1985). *el-Beyânu'l-muġrib fi ahbâri'l-Endelus ve'l-Mağrib kısmu'l-Muvahhidîn* (thk. Muhammed İbrahim el-Kettânî ve arkadaşları), Mağrib: Dâru's-Sakâfa.

el-MES'ÛDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali (2005). *Murûcu'z-zehab ve ma'âdinu'l-cevher* I-IV (nşr. Hasan Mar'î), Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye.

MUVAFFAK, Abdussemî' (2013). "Tefâ'ulu'l-bunâ fi Nûniyyeti Ebi'l-Bekâ' er-Rundî mukârebe uslûbiyye", *Mecelletu'l-Eser*, Canfî/ Cezâir: S. 17, s. 111-121.

NÂSİF, İmîl (ts.). *Erova' mâ kil fi'r-risâ'*, Beyrut: Dâru'l-Cil.

en-NÛTÎ, es-Sa'id Abdulmecid (2013). "Kasîdetu Ebi'l-Bekâ' er-Rundî fi risâ'i'l-Endelus dirâse belâġiyye tahlîliyye," <http://uqu.edu.sa/page/ar/114372> (erişim: 12.10.2013)

RAHHÂL, Nebî Edîb (1966). *Mevkifu muellifin Endelusi min nakdi's-şî'r kemâ yettedihu fi kitâbi el-Vâfi fi nazmi'l-Kavâfi*, yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Beyrut: Beyrut Amerikan Üniversitesi.

ŞEVKÎ, Ahmed (2001). *eş-Şevkiyyât* I-II, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

eş-ŞİHÂVÎ, Salâh Abdussettâr (1421). "el-Kasîde leysat li'r-Rundî" *Mecelletu'l-Ma'rife*, Tunus: S. 70.

ŞURAYYÎT, Abdulkadir (2006). *Fennu risâ'i'l-mudun fi's-şî'ri'l-Mağribiyyi'l-kadîm hattâ nihâyeti'l-karni'l-hâmisi'l-hicrî*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cezair: Câmî'atu'l-'Akîd el-Hâc Lahdar, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsânîyye.

TOPRAK, M. Faruk (1990). *Endülüs Şiirinde Mersiye*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

el-VÂNLÎ, Ra'd Nâsır (1992), *Risâ'u'l-mudun fi's-şî'ri'l-Endelusi ahdu'l-Muvahhidîn*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Musul: Camiatu'l-Mevsil Kulliyetu't-Terbiye.

www.poetry.com.